

ЕМПІРИКО-СОЦІОЛОГІЧНІ ДОСЛІДЖЕННЯ ІСТОРИЧНОЇ ПАМ'ЯТІ

У статті розглядаються питання історичного минулого, ставлення до нього з точки зору соціологічного знання, історичної пам'яті та її місця і ролі у процесі виміру поведінкових ефектів оцінки минулого. Емпірико-соціологічний аналіз історичного минулого, історичної пам'яті мають не тільки науковий, але й практичний характер, оскільки дані проблеми соціально-історичного минулого впливають на сучасність і ті складні процеси, які відбуваються в Україні.

Ключові слова: історична пам'ять, історичне минуле, сучасність, поведінкові ефекти, соціальні технології, емпірико-соціологічні дослідження, суспільство, регіональні особливості, студентська молодь, соціологічні знання.

Актуальність проблеми. Особливістю соціології як науки від початку свого становлення є те, що вона зверталася і продовжує звертатися до практичних прикладних проблем. Розвиток соціологічної теорії відкриває нові можливості для емпіричного вивчення соціально-історичних проблем минулого, що мають продовження у сучасності, спонукає соціологів до науково-практичного інтересу стосовно досліджень, що охоплюють проблеми соціологічного виміру минулого, оцінки діяльності його відомих діячів, а також, яка роль у цих процесах належить історичній пам'яті. Більше того, перед українською соціологією постали актуальні завдання, які необхідно вирішувати, а саме: місце і роль історичної пам'яті для сучасності; емпіричне дослідження цінностей історичного минулого України і боротьби минулого та сучасного у символічному соціальному просторі; оцінка громадянами свого історичного минулого у різних регіонах країни і т.д. Сьогодні актуальні й на часі наступні питання: яке місце займають проблеми минулого, історичної пам'яті у розвитку сучасної соціології?; що реалізовано сучасними соціологами у цьому порівняно новому полі соціологічних знань?; які найближчі кроки розвитку і популяризації емпірико-соціологічних досліджень історичної пам'яті, виміру поведінкових ефектів оцінки і відношення до минулого України? тощо. У статті ми зробимо спробу осмислити цю науково-практичну проблему і зрозуміти її місце та значення у системі соціологічних знань.

Метою статті є аналіз ролі і значення для сучасності емпірико-соціологічних досліджень історичної пам'яті, яка допомагає усвідомити та об'єктивно (наскільки це можливо) оцінити минуле України.

Основними **завданнями** є: проаналізувати історичну пам'ять як соціальний феномен життєдіяльності суспільства; навести конкретні емпіричні дані оцінки історичного минулого України студентською молоддю щодо ставлення до минулого, яке має продовження у сучасності.

Рівень дослідження проблеми. Емпірико-соціологічний підхід до аналізу проблем соціально-історичного минулого характерний для досліджень мислителів, які стояли у витоків соціології як науки: О. Конта, Г. Спенсера, К. Маркса, Г. Зімеля, Ф. Тьоніса, Е. Дюркгейма, М. Вебера, М. Хальбвакса, П. Сорокіна та ін. Характерною у цьому відношенні є також праця Ф. Енгельса «Становище робітничого класу в Англії» (1844-1845), яка вважається однією з перших, де були використані матеріали конкретних емпіричних даних. Серед наукових пошуків на цій ниві сучасних соціологів варто назвати: Р. Арона, Т. Парсонса, П. Штомпу, Дж. Александера, П. Коннертона, П. Нора, Ж. Тоценка, О. Яницького, Ю. Сороку, В. Середу, І. Руценка, М. Саппу та ін.

Виклад матеріалу. Науковий аналіз історичного минулого, історичної (соціальної) пам'яті, які мають вплив на сучасні події і явища світового, національного, регіонального тощо поступу, були притаманні для праць відомих соціологів, серед яких варто згадати Ф.

Тьонніса («Спільнота і суспільство. Дослідження комунізму і соціалізму як емпіричних форм культури», 1887), Е. Дюркгейма («Правила соціологічного методу», 1895 і «Самогубство: соціологічний етюд», 1897); Г. Тарда («Соціальні закони», 1898); М. Вебера («Протестантська етика і дух капіталізму», 1904); Г. Зіммеля («Соціологія. Дослідження форм усупільнення», 1908 і «Проблема історичного часу», 1916); П. Сорокіна («Соціологія революції», 1923); М. Хальбвакса («Соціальні рамки пам'яті», 1925); Р. Арона («Виміри історичної свідомості», 1935); Р. Козеллека («Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу», 1979); П. Штомпку («Соціологія соціальних змін», 1995); П. Коннертона («Як суспільства пам'ятають», 1999); П. Нора («Теперішнє, нація, пам'ять», 2011) та ін. Вони, кожний свого часу, підкреслювали, що звернення до проблем минулого і пам'яті розширює можливості та важелі самої соціологічної науки, поглиблює розуміння соціальних процесів як минулого, так і сучасності.

Сьогодні і в українській соціологічній науці все більше з'являється праць, де використовуються емпіричні дослідження минулого, його оцінка; розв'язуються завдання виміру історичної пам'яті, історичної свідомості; приділяється увага регіональним проблемам ставлення до історичного минулого тощо. Так, варто згадати деякі наукові публікації з даної тематики П. Кутуєва («Соціологія: історичні витоки та сучасні трансформації»), П. Кравченка («Історична пам'ять як інтеграція реальності та знання»), В. Балушка («Чи має Україна державно-політичну традицію?»), І. Попової («Уявлення про сучасне, минуле і майбутнє як переживання соціального часу»), Л. Нагорної («Історична пам'ять: теорії, дискусії, рефлексії»), Ю. Сороки («Ставлення до минулого»), О. Симончук («Класова свідомість: досвід порівняльного емпіричного вивчення»), І. Рущенко («Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога»), В. Середи («Аналіз зв'язку преференцій респондентів Львова і Донецька щодо національного минулого з їх соціально-демографічними характеристиками»), В. Пержуна («Сучасність минулого: соціологічний дискурс») та ін.

Звідси постають сучасні виклики і завдання, які має вирішувати українська соціологія. Сьогодні необхідні емпірико-соціологічні дослідження новітніх тенденцій, що зароджуються й набувають характерних рис в українському суспільстві, але своїми коріннями відходять в історичне минуле, яке об'єктивно зберігається у пам'яті народу.

Для емпірико-соціологічного вивчення історичної пам'яті, що впливає на різні поведінкові ефекти оцінки історичного минулого у цій статті були задіяні соціологічні дослідження, які проводилися протягом 2000 – 2008 років [5, с. 183 – 193]. У ході дослідження було опитано студентів і викладачів Чернівецького національного університету (у подальшому ЧНУ), студентів Чернівецького медичного університету, а також учнів старших класів декількох шкіл міста Чернівці. Опитуванням охоплено 1037 респондентів. Дослідження репрезентативне, похибка становить не більше 3%.

У соціологічному опитуванні «Проблеми формування історичної пам'яті студентської молоді» (2008 р.) історією своєї держави і народу цікавляться 84,0% респондентів, окремими проблемами історичного минулого – 20,5% [5, с. 189] (табл. 1).

Таблиця 1

Оцінка зацікавленості студентської молоді до історії свого народу і держави (2008)

№ п/п	Запитання та відповіді:	Результати опитувань (в % до загальної кількості опитуваних)		
		Педагогічний факультет	Історичний факультет	Індексація показників
1	Чи цікавитесь Ви історією своєї держави і народу?			
01.	Так, цікавлюсь.	34,5	49,5	84,0
02.	Почасти так, почасти ні.	15,5	5,0	20,5
03.	Ні, не цікавлюсь.	-	-	-
04.	Важко відповісти.	-	-	-

Студентська молодь цікавиться історичним минулим свого народу і держави, а процеси переосмислення минулого студентами підтверджують думку, що саме вони серед загальної частини молоді мають найбільш сприятливі можливості для отримання нових знань з історичного минулого. Крім цього, для студентів, які навчаються на гуманітарних факультетах, знання історії є професійним обов'язком.

Але тут важливе інше принципове питання: яким чином проходять ці процеси, який реальний рівень історичної підготовки студентської молоді? Ситуація зовсім протилежна: у 2000 році (1) (опитування «Деякі проблеми формування історичної свідомості молоді») тільки 2,3% опитаних вважали її високою, 48,4% – низькою, 43,8% – відзначили середній рівень підготовки; у 2008 році (2) вже 20,5% респондентів задоволені рівнем своєї історичної підготовки, 31,4% – не задоволені зовсім, а 44,1% – вважають, що вони задоволені частково [5, с. 189 – 190] (табл. 2).

Таблиця 2

Характеристика рівня історичної підготовки молоді

№ п/п	Запитання респондентам		Результати опитувань (у % до загальної кількості опитуваних)			
			Високий рівень підготовки	Середній рівень підготовки	Низький рівень підготовки	Важко відповісти
1.	Чи цікавитеся Ви вітчизняною історією?					
	Школярі		5,0	48,8	31,9	8,1
	Студенти історичного факультету ЧНУ		3,4	44,8	37,9	3,4
	в т.ч.	І курс	10,0	60,0	20,0	10,0
		II курс	0,0	14,3	85,7	0,0
		V курс	0,0	66,6	33,3	0,0
	Студенти математичного факультету		3,1	53,1	34,4	3,1
	в т.ч.	І курс	10,0	60,0	20,0	10,0
		III курс	0,0	55,5	22,2	0,0
		IV курс	0,0	46,2	53,8	0,0
	Студенти факультету іноземних мов		0,0	33,3	57,1	0,0
	в т.ч.	І курс	0,0	50,0	50,0	0,0
		II курс	0,0	14,3	85,7	0,0
		V курс	0,0	50,0	50,0	0,0
	Викладачі і працівники ЧНУ		0,0	18,8	81,2	0,0
	Разом по ЧНУ		2,2	44,9	48,1	8,8
	Студенти медичного інституту		2,9	39,3	50,0	8,8
	Разом по студентам		2,3	43,8	48,4	2,3
2.	Чи задоволені Ви рівнем своєї історичної підготовки?		Педагогіч. факультет	Історичний факультет	Індексація показників	
1.	Так, повністю задоволений.		7,2	13,3	20,5	
2.	Задоволений частково.		20,4	23,7	44,1	
3.	Ні, не задоволений зовсім.		18,1	13,3	31,4	
4.	Важко відповісти.		5,4	–	5,4	

Звичайно, наведені дані не претендують на повну об'єктивність, оскільки відіграли свою роль кількість і коло опитаних за 2000 і 2008 роки, а також, напевно, деякі студенти, які відповідали в 2008 році, на наш погляд, перебільшують свій рівень історичної підготовки. Вважаємо, що приблизно такий же відсоток буде характерним у відповідях на ці питання студентів 2016 – 2017 років навчання.

Звідси можна зробити такий висновок: при високому інтересі до історичного минулого знання історії є не достатніми. Самі студенти визнають, що деякі з них не розуміють важливості знань історичного минулого для сучасності. На прохання висловити свою особисту думку, чи має вплив історичне минуле на сучасні події (по анкеті: «Історична свідомість: погляд на проблему її формування студентської молоді», 2006 р., опитано 200 респондентів, серед них 91 з факультету педагогіки, психології і соціальної роботи і 109 студентів факультету історії, політології і міжнародних відносин ЧНУ), деякі студенти відповіли так: «Я вважаю, що потрібно знати і пам'ятати минуле України, але минуле немає ніякого відношення і впливу на сьогоднішні події»; «Історичне минуле потрібне в рамках навчального курсу «Історії», хто захоче може вивчити більше, головне щоб не нав'язувати»; «Я вважаю, що не потрібно пам'ятати минуле, але воно дає про себе знати і його буде важко забути»; «Минуле – це історія і воно не потрібне, а будувати сучасне і майбутнє необхідно на новій основі» [5, с. 127-128]. Варто зауважити, що такі висловлювання не притаманні переважній більшості студентів, але вони є і мабуть на них варто звертати увагу при вивченні дисциплін соціально-гуманітарного характеру, а також вибору і застосування того чи іншого соціально-технологічного підходу у процесі ефективності використання історичної пам'яті при оцінці історичного минулого.

З метою виявлення критеріїв, які впливають на ставлення молоді до історії свого народу і держави, студентам було запропоновано питання: «Чим зумовлена Ваша зацікавленість в історії?». У 2000 році (1) (опитування «Деякі проблеми формування історичної свідомості молоді») респонденти на перше місце поставили бажання дізнатися правду про минуле – 34,2%. Далі відзначені такі позиції: бажання знайти відповіді на хвилюючі мене питання – 23,3%; прагнення здобути уроки з минулого – 16,0%; просто цікавість – 16,0%; потреба для практичної діяльності – 8,2%. Деякі інші показники маємо у 2008 році (2) (опитування «Проблеми формування історичної пам'яті студентської молоді»), а саме: прагнення усвідомити і оцінити минуле, знайти коріння сучасних явищ і подій – 82,5%. Дана відповідь підтвердила наші думки, що студенти не тільки хочуть знати правду про минуле, але й намагаються усвідомити його і, що найголовніше, знайти та оцінити джерела у минулому тих процесів, що відбуваються в наші дні. Це свідчення зростання їхньої самосвідомості, гідності й почуття поваги до історичного минулого. Далі йдуть: бажання дізнатись правду про минуле – 38,3%; бажання знайти відповіді на хвилюючі мене проблеми – 36,2%; потреба у пізнавальній та практичній діяльності – 11,1% [5, с. 129-130] (табл. 3).

Отже, вважаємо, що студентська молодь зацікавлена у знаннях історичного минулого України, оскільки вони дають змогу вірно вибирати цінності історичного минулого. Але насторожує той факт, що в структурі інтересу до історичного минулого мотиви практичного застосування своїх знань займали як у 2000, так і в 2008 роках останнє місце. Таке становище, певною мірою, пояснює стан і соціальні підходи до формування історичної та соціально орієнтованої підготовки молоді, а також усього процесу формування історичної свідомості, позитивного використання історичної пам'яті при оцінці минулого і який вони мають вплив на соціальну поведінку в українському суспільстві (тут важливо виділити регіональні особливості поведінки й оцінки історичного минулого). Ситуацію бажано змінювати. І думається саме зараз, коли зросли можливості для використання соціально-технологічних підходів і аналізу застосування знань минулого, які допоможуть науковцям, політикам, громадським діячам і організаціям у практичній діяльності по роботі з удосконалення соціально-політичної, економічної, культурної ситуації в країні.

Зумовленість інтересу молоді до історії

№ №/п	Запитання респондентам	Результати опитувань (в % до загальної кількості опитуваних)							
		Допитливість	Бажанням знайти відповіді на питання	Прагненням зробити висновки	Необхідність для практичної діяльності	Бажанням знати правду про минуле	Важко відповісти	Історією не цікавилось	
1.	Чим зумовлений інтерес молоді до історії?								
	Школярі	20,0	18,8	11,3	3,1	41,3	3,8	1,9	
	Студенти історичного факультету ЧНУ	4,3	28,6	20,0	11,3	24,1	11,3	0,4	
	в т.ч.	I курс	2,0	36,0	24,0	4,0	32,0	0,0	2,0
		II курс	6,7	26,7	26,7	6,7	26,7	6,5	0,0
		V курс	4,3	30,4	17,4	26,1	21,7	-	-
	Студенти математичного факультету	225,0	18,8	66,3	9,4	37,5	33,1	00,0	
	в т.ч.	I курс	33,3	14,3	14,3	4,8	33,3	0,0	0,0
		III курс	25,0	25,0	0,0	6,3	37,5	6,3	0,0
		IV курс	20,0	20,0	4,0	16,0	40,0	0,0	0,0
	Студенти факультету іноземних мов	114,3	14,3	118,6	4,8	42,9	44,8	00,0	
	в т.ч.	I курс	14,3	21,4	21,4	0,0	42,9	0,0	0,0
		IV курс	8,3	16,7	8,3	16,7	50,0	0,0	0,0
		V курс	23,5	11,8	23,5	0,0	41,2	0,0	0,0
	Викладачі і працівники ЧНУ	18,8	18,8	18,8	12,5	25,0	0,3	0,0	
	Разом По ЧНУ	116,8	24,3	114,6	8,6	33,0	22,2	00,5	
	Студенти медичного інституту	111,8	17,6	223,5	5,9	1,3	112,9	00,0	
	Разом по студентам	116,0	23,3	116,0	8,2	34,2	119,6	00,9	
2.	Чим зумовлений Ваш інтерес до історії?								
	Педагогічний факультет	9,6	15,9	38,7	2,7	19,7	-	-	
	Історичний факультет	3,2	20,3	43,8	8,4	18,6	-	-	
	Показник по двох факультетах	12,8	36,2	82,5	11,1	38,3	-	-	

Загалом відповіді респондентів у 2000 і 2008 роках свідчать, що інтерес до національної історії залишається, а необхідність в історичних знаннях, особливо практичного застосування, велика, оскільки в них молодь намагається відшукати відповіді на хвилюючі їх питання як

минулого, так і сучасного. Звідси напрашується висновок, що цим проблемам варто приділяти більше уваги і часу на всіх етапах соціалізації – від сім'ї і загальноосвітньої школи до вищих навчальних закладів, державних установ та громадських організацій. Складні питання соціально-історичного минулого мають стати сферою позитивних соціальних ідей, творчих дискусій і розгорнутої наукової практики. Тоді погляд і ставлення до історичного минулого позбавляться будь-якої кон'юктури, очистяться від деформацій, не абсолютизуватимуться події й історичні особи, а об'єктивно намагатимуться оцінювати їхню справжню вартість у соціально-історичному часі. Загалом вважаємо, що проблемами історичного минулого, історичної пам'яті, мови, культури, традицій тощо мають займатися професійні науковці – історики, соціологи, етнографи, культурологи, філологи та інші, але тільки не політики, оскільки вони, як правило, використовують ці складні питання для вирішення своїх політичних амбіцій. Наглядним прикладом цього є погіршення стосунків між стратегічними партнерами Україною і Польщею саме на ниві історичного минулого.

Для більш ефективної практичної роботи з молоддю з питань функціонування у суспільстві історичної пам'яті та виділення цінностей історичного минулого важливо знати, які проблеми історичного минулого цікавлять молодих людей найбільше. На перше місце в опитуванні «Проблеми формування історичної пам'яті студентської молоді» респонденти ЧНУ (факультет педагогіки, психології та соціальної роботи і факультет історії, політології та міжнародних відносин) поставили: творення української державності – 51,4%; друге місце посідає сучасний період України – 44,7%; на третьому – діяльність ОУН та УПА – 40,0%. Далі йдуть: Друга світова війна – 25,5%; «культ особи» Сталіна – 24,4%; Україна в складі СРСР – 9,0 %; молодіжний рух в Україні – 8,8%; історія зарубіжних країн – 7,9%; історія національної культури – 7,8%; Україна в дожовтневий період – 6,9%; дисидентський рух в Україні – 5,1% [5, с. 132] (табл. 4).

Таблиця 4

Проблеми історії, які найбільше цікавлять студентську молодь

№ п/п	Запитання та проблеми	Результати опитувань (в % до загальної кількості опитуваних)		
		Педагогічний факультет	Історичний факультет	Індексація показників
1	Які проблеми історії Вас цікавлять найбільше?			
01.	Питання творення української державності.	18,1	33,3	51,4
02.	Україна в дожовтневий період історії.	1,3	5,6	6,9
03.	Україна в складі СРСР.	9,0	-	9,0
04.	Друга світова війна.	7,5	18,0	25,5
05.	Діяльність ОУН та УПА.	20,0	20,0	40,0
06.	«Культ особи» Сталіна.	15,1	9,3	14,4
07.	Дисидентський рух в Україні.	1,7	3,4	5,1
08.	Історія національної культури.	3,2	4,6	7,8
09.	Історія зарубіжної культури.	-	7,9	7,9
10.	Молодіжний рух в Україні.	2,2	6,6	8,8
11.	Сучасний період України.	24,5	20,2	44,7
12.	Інше.	1,8	2,4	4,2

Інформація про структуру зацікавленості молоді до історичної проблематики стане початковим матеріалом для гуманітарної та соціально-орієнтованої підготовки молодого покоління. На основі виявлених пріоритетів можна формувати гуманітарну й соціальну політику як на рівні всієї країни, так і на рівні регіонів, добиватися контакту з молоддю, виховувати у неї стимул державницького характеру. Але тут потрібно зауважити, що на це питання відповідали тільки респонденти ЧНУ двох факультетів, хоча навчаються на них студенти з різних регіонів України.

Важливо, на наш погляд, розглядаючи проблеми історичної пам'яті та її ролі при оцінці історичного минулого, звернути увагу на думку самих студентів щодо рівня історичної пам'яті молоді в Україні.

Респондентам запропонували питання: «Як би Ви в цілому охарактеризували рівень історичної пам'яті молоді в Україні?» (2008 р.). 60,4% відзначили, що на сучасному етапі йде процес формування нового типу національної історичної пам'яті. В той же час значна частина опитаних – 42,7% дотримувалися думки, що історична пам'ять у молоді майже відсутня, а 11,9% вважали, що зберігається старий тип пам'яті. Цікаво, що студенти факультету історії, політології та міжнародних відносин ЧНУ, яким найближча ця проблема, вважали, на відміну від своїх колег з факультету педагогіки, психології та соціальної роботи, що історична пам'ять у молоді відсутня – 24,7%, а з студентів-педагогів – 18,0% [5, с. 135 – 136].

Вважаємо, що студенти-історики ближчі до істини, бо дієвої й здорової історичної пам'яті, яка є важливим носієм консолідації й зрілості нації та суспільства, бракує не тільки молоді, але й українському соціуму загалом. У цьому сенсі буде вірним зазначити, що процеси становлення національної історичної пам'яті не легкі, вони потребують нових соціально-технологічних підходів, зважених регуляторів соціальної поведінки, кропіткої роботи і часу, а також уваги до цих проблем на державному рівні. На таку роботу впливають багато соціальних факторів – починаючи від сімейного виховання й навчального процесу від загальноосвітніх шкіл до вищих навчальних закладів і закінчуючи соціально-політичним і економічним становищем в країні. Підходити до вирішення даної проблематики потрібно в комплексі, де особливу увагу необхідно звертати на соціально-технологічні заходи, що враховують формування нового світогляду, нового рівня історичної пам'яті, які, у свою чергу, забезпечували б нове осмислення історичного минулого, а також усвідомлення важливості розвитку прогресивних змін у державі на сучасному етапі. Дані твердження підтверджують відповіді студентів на питання: «Які, на Ваш погляд, причини низької або зовсім відсутньої історичної пам'яті?» (2008 р.). Респонденти на перше місце поставили: нестабільне соціально-економічне становище в Україні – 58,4%. Серед причин також названо: багатовікова залежність України від інших держав – 51,2%; складність політичної ситуації в Україні – 37,3%; низький рівень культури – 26,9%; недостатній рівень викладання соціально-гуманітарних дисциплін – 10,5%; недостатня чисельність наукових досліджень з цих проблем – 5,9% [5, с. 136 – 137].

Таким чином, емпірико-соціологічні дослідження дозволяють виробити деякі соціально-технологічні підходи, висновки і пропозиції щодо впливу історичної пам'яті на оцінку минулого та сприйняття цінностей історичного минулого, які передбачають не тільки накопичення знань, але й використання соціальних умінь. Ставлення до історичного минулого у студентської молоді залишається не байдужим, цікавість до історії не падає, студентам притаманне бажання не тільки знайти відповіді на хвилюючі їх питання, але й усвідомити та оцінити проблему історичного минулого, яке є важливим для сучасності, вміти вибирати цінності минулого та застосовувати позитивний досвід історичного минулого у своїй практичній соціальній діяльності. Разом з тим, процеси і підходи до виявлення рівня історичної пам'яті студентської молоді показують суперечливу тенденцію: з одного боку – наявна соціально-політична потреба в знаннях про історичне минуле, а з іншого – слабка можливість їх задоволення і особливо практичної реалізації, внаслідок зазначених причин.

У процесі проведення емпіричних досліджень і застосування соціально-технологічних підходів при вирішенні цих завдань необхідно ефективніше використовувати можливості самих вищих навчальних закладів. Цьому будуть сприяти використання таких соціальних технологій як:

- впровадження нових методик викладання історичних, соціологічних, філософських, культурологічних дисциплін, що виявлятимуть у студентів їх знання і ставлення до історичного минулого та їх діячів;
- проведення дискусій, студентських конференцій, всеукраїнських наукових олімпіад на історичну, соціологічну, політологічну, етнографічну, археологічну тощо тематику, які зачіпають проблеми історичного минулого і сучасності;

- розробка різноманітних спецкурсів, до прикладу: «Молодь у трансформаційних процесах: історія і сучасність», «Молодь у боротьбі за незалежність України», «Національна самосвідомість: проблеми становлення і збереження», «Історична пам'ять і боротьба символів минулого на сучасному етапі», «Соціологія національної безпеки», «Сучасні технології інформаційної війни», «Історична соціологія», «Соціологія гібридної війни» та ін.;

- підвищення вимог до історичної, соціологічної, політичної, економічної, правової освіти і культури студентів з боку викладачів та адміністрації вищих навчальних закладів;

- створення спеціальних програм емпіричних досліджень по вивченню історичного минулого і як воно впливає на сучасність та ін.

Крім цього, особливо сьогодні, важливе значення відіграють засоби масової інформації, насамперед, Інтернет, оскільки сучасна молодь найбільше часу проводить саме за комп'ютером. Важливо зрозуміти, що певним чином врегулювати стихійний характер негативного впливу на історичну пам'ять мають змогу професійно створені сайти на соціально-історичну тематику, де студенти змогли б висловити своє відношення як до сучасності, так і до історичного минулого. Залишається важливістю також телебачення, радіо, газет і журналів де б приділялося більше уваги історії нашої держави і народу, частіше пропонувалися передачі і друкувалося би більше статей стосовно як минулих, так і сучасних проблем тощо.

Також для повноцінного і здорового функціонування історичної пам'яті у суспільстві та виділення цінностей історичного минулого необхідно більше уваги приділяти національному колориту, культурі, традиціям, звичаям, побуту свого народу, адже саме в них мудрість, гідність, багатство і споконвічне прагнення до незалежності усіх, без виключення, націй і народів. Думається, що саме українській нації цій проблемі сьогодні необхідно приділяти особливу увагу, а фактор соціальної значимості історичної пам'яті тут може відігравати, як позитивну, так і негативну роль у залежності від її практичного використання різними соціальними групами, національними товариствами і політичними партіями.

Висновки. Підбиваючи підсумки з проблем емпірико-соціологічних досліджень історичної пам'яті, необхідно зазначити, що сучасність з її конфліктними ситуаціями і протиріччями зобов'язує знаходити і утверджувати нові соціальні технології та методи, теоретичні обґрунтування і практичні кроки з питань виховання історією, використання її соціального досвіду для сучасності. Проблема залишається відкритою і потребує подальшого вивчення. Потенційні можливості для цього є, адже життя не стоїть на місці, воно змінюється, а разом з ним міняються соціальні технології, підходи, методи, принципи, духовно-моральні засади історичної пам'яті, яка своїми функціями і певним рівнем сформованості допомагає виділити й утвердити цінності історичного минулого для українського суспільства загалом.

Література

1. Козеллек Р. Минуле майбутнє. Про семантику історичного часу / Р.Козеллек. – К.: Дух і літера, 2005. – 317 с.
2. Коннертон П. Як суспільства пам'ятають / Пол Коннертон. – К.: Ніка-Центр, 2004. – 184 с.
3. Нора П. Теперішнє, нація, пам'ять / П'єр Нора. – К.: Кліо, 2014. – 272 с.
4. Пержун В. Сучасність минулого: соціологічний дискурс / Володимир Пержун // Освіта і життєвий світ особистості: європейський досвід і українські реалії. Матеріали Міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції 23 – 24 квітня 2015 року. – Чернівці: ЧНУ, 2015. – С. 273 – 282.
5. Пержун В. Історична свідомість студентської молоді в сучасній Україні: особливості, тенденції розвитку, технологізація формування (аналіз проблеми з погляду історичної соціології): монографія / Володимир Пержун. – Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. – 232 с.
6. Пержун В. «Повернення до пам'яті»: сучасні виклики для історичної соціології / Володимир Пержун // Актуальні проблеми розвитку сучасної соціології. Матеріали Відео-конференції 25 вересня 2015 року. – Чернівці: ЧНУ, 2015. – С.112 – 119.
7. Рущенко І.П. Російсько-українська гібридна війна: погляд соціолога: монографія / І.П. Рущенко. – Харків: ФОП Павленко О.Г., 2015. – 268 с.
8. Саппа М.М. Соціальні технології в структурі соціологічного знання / М.М. Саппа // Молодіжна політика: проблеми і перспективи. – Дрогобич: Вид-во ДДПУ, 2009. – С. 49 – 51.

9. Сорока Ю. Ставлення до минулого / Юлія Сорока // Соціологія: теорія, методи, маркетинг . – 2009 . – № 2. – С. 47 – 66.
10. Тощенко Ж.Т. Историческое сознание и историческая память. Анализ современного состояния / Ж.Т. Тощенко // Новая и новейшая история. – 2000 . – № 4 . – С. 3 – 14.

Literature

1. Kozellek R. Mynule maibutnie. Pro semantiku istorychnoho chasu / R.Kozellek . – К.: Dukh i litera, 2005 . – 317 s.
2. Konnerton P. Yak suspilstva pamiataiut / Pol Konnerton . – К.: Nika-Tsentr, 2004 . – 184 s.
3. Nora P. Teperishnie, natsiia, pamiat / Pier Nora . – К.: Klio, 2014 . – 272 s.
4. Perzhun V. Suchasnist mynuloho: sotsiolohichni dyskurs / Volodymyr Perzhun // Osvita i zhyttievyi svit osobystosti: yevropeiskyi dosvid i ukrainski realii. Materialy Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi Internet-konferentsii 23 – 24 kvitnia 2015 roku . – Chernivtsi: ChNU, 2015 . – S. 273 – 282.
5. Perzhun V. Istorychna svidomist studentskoi molodi v suchasni Ukraini: osoblyvosti, tendentsii rozvytku, tekhnolohizatsiia formuvannia (analiz problemy z pohliadu istorychnoi sotsiolohii): monohrafiia / Volodymyr Perzhun . – Chernivtsi: Chernivetskyi nats. un-t, 2016 . – 232 s.
6. Perzhun V. «Povernennia do pamiaty»: suchasni vyklyky dlia istorychnoi sotsiolohii / Volodymyr Perzhun // Aktualni problemy rozvytku suchasnoi sotsiolohii. Materialy Video-konferentsii 25 veresnia 2015 roku . – Chernivtsi: ChNU, 2015 . – S.112 – 119.
7. Rushchenko I.P. Rosiisko-ukrainska hibrydna viina: pohliad sotsioloha: monohrafiia / I.P. Rushchenko . – Kharkiv: FOP Pavlenko O.H., 2015 . – 268 s.
8. Sappa M.M. Sotsialni tekhnolohii v strukturі sotsiolohichnoho znannia / M.M. Sappa // Molodizhna polityka: problemy i perspektyvy . – Drohobych: Vyd-vo DDP, 2009 . – S. 49 – 51.
9. Soroka Yu. Stavlennia do mynuloho / Yuliia Soroka // Sotsiolohiia: teoriia, metody, marketynh . – 2009 . – № 2 . – S. 47 – 66.
10. Toshchenko Zh.T. Ystorycheskoe soznanye y ystorycheskaia pamiat. Analyz sovremennoho sostoianyia / Zh.T. Toshchenko // Novaia y noveishaia ystoriia. – 2000 . – № 4 . – S. 3 – 14.

Volodymyr Perjun

Empire-sociological researches of historical memory

The article deals with the issues of the historical past, the attitude towards it from the point of view of sociological knowledge, historical memory and its place and role in the process of measuring behavioral effects of the assessment of the past. The empirical and sociological analysis of the historical past, historical memory is not only scientific, but also practical, since these problems of the socio-historical past affect the present and those complicated processes that take place in Ukraine.

The peculiarity of sociology as a science since the beginning of its formation is that it appealed and continues to address practical practical problems. The development of a sociological theory opens up new opportunities for the empirical study of the socio-historical problems of the past, having a continuation in modern times, prompting sociologists to scientific and practical interest in research covering the problems of the sociological dimension of the past, the evaluation of the activities of its prominent figures, as well as what role these processes belong to historical memory. Moreover, in front of Ukrainian sociology, the urgent tasks that need to be addressed, namely: the place and role of historical memory for the present; an empirical study of the values of the historical past of Ukraine and the struggle of the past and the present in the symbolic social space; citizens' assessment of their historical past in different regions of the country, etc. The following issues are relevant and timely: what place are the problems of the past, historical memory in the development of contemporary sociology?; realized by modern sociologists in this relatively new field of sociological knowledge?; what are the next steps in the development and popularization of empirical and sociological studies of historical memory, measurement of behavioral effects of evaluation and relation to the past of Ukraine? etc. In the article, we will attempt to comprehend this scientific and practical problem and understand its place and significance in the system of sociological knowledge.

Keywords: historical memory, historical past, present, behavioral effects, social technologies, empirical and sociological researches, society, regional features, students' youth, sociological knowledge.

Надійшла до редакції 5.10.2017 р.